

DE REFORMATIE

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN
HET GEREFORMEERDE LEVEN

DIE OWE JEUGD VERNIEUWT

ALS EENS ARENDS PSALM 10:3

Onder redactie van Prof. Dr K. SCHILDER, Kampen.

Medewerkers: Dr H. A. van Aude, Solo; Dr R. E. van Arkel, Utrecht; N. Baas, Amsterdam; Dr Henry Beets, Grand Rapids; Dr E. T. v. d. Born, Helpman (Gr.); Ir B. ter Brugge, Almelo; Dr K. J. Cremer, Kampen; Dr R. J. Dam, Kampen; Dr A. C. Drogendijk, Dordrecht; Dr D. van Dijk, Groningen; Dr K. Ferhout, Baarn; Drs D. J. Galle, Hilversum; Mevr. G. Gillhuis-Smitskamp, Ooster-Nijkerk; Dr J. H. Hagenbeek, Zwolle; Dr J. van Herksen, Ermelo; A. Jansse, Biggekerke; Dr P. Jasperse, Leiden; Dr G. Keizer, De Steeg; Dr B. A. Knoppers, Amsterdam; Dr E. D. Kraan, Vlaardingen; A. Kuiper, Utrecht; Dr C. Lindeboom, Amsterdam; Dr J. v. d. Linden, Tzum; Dr S. O. Los, 's-Gravenhage; Drs Joh. Luijkenaar Francken, Rotterdam; Mevr. J. M. Th. Luijkenaar Francken-Schreuder, Rotterdam; Dr F. C. Meijster, Rotterdam; G. Meima, Groningen; Dr A. Ringnald, Ermelo; P. J. Risseeuw, 's-Gravenhage; Dr J. C. Rullmann, Waasenaar; C. Rijnsdorp, Rotterdam; A. Schilder, 's-Gravenhage; Dr G. K. Schoep, 's-Gravenhage; Dr R. Schippers, Wansword; Dr J. Smelik, 's-Gravenhage; Drs H. Smilde, Groningen; Drs H. Smitskamp, 's-Gravenhage; D. Stroo, Bussum; J. Strikwerda, Zeist; Prof. Dr C. van Til, Philadelphia, Pa.; Dr J. Thijs, Zwolle; Dr C. Veenhof, Harkstede; Dr J. Veldkamp, Hilversum; Prof. Dr D. H. Th. Vollenhoven, Amsterdam; Dr M. Vreugdenhil, Meliskeke; Dr F. de Vries, 's-Gravenhage; Dr J. de Vries, Tilburg; Dr J. D. Wielenga, Franeker; Mr J. A. de Wilde, 's-Gravenhage; Jan Zwart, Zaandam.

Alle stukken bestemd voor de Redactie zende men aan:
Prof. Dr K. SCHILDER, Vloeddijk 101, Kampen.

Drukkers-Uitgevers:
OOSTERBAAN & LE COINTRE, Goos.
Tel. No. 58 — Postrekening No. 36000.

Abonnement: f 250 per halfjaar bij vooruitbetaling.
Voor 't Buitenland f 750 en voor Ned.-Indië f 600 per jaar.
Advertentiën: 25 ct. per regel. — Losse nummers f 0.15.

INHOUD: Hoofdartikel: Christelijk. III. — Uit de Schrift: Ingesloten (Matth. 1:21b). — Kerkelijk Leven: In Memoriam Prof. Dr T. Hoekstra. „Moet dat nu zóó?" III. Over „de Algemeene Genade”. I. „De Rotterdammer”. „Veldwijk” jubileert. Doleantie-herdenking — Even Parkeeren; De groote handicap. — Lit. en Kunst: Oude Romantiek — Ziekunde: De Theologie bij het Creativisme. II. — Uit het Pol. en Soc. Leven: Het Duitse Nationaal-Socialisme. XI. — Correspondentie van de Redactie. — Perschouw. — Boekbespreking. — Kerknieuws.

HOOFDARTIKEL

Christelijk.

III.

(Christelijke literatuur.)

In twee voorafgaande artikelen vroegen we aandacht voor de kernbeteekenis van het woord „Christelijk” en voor het gevaar, gelegen in een al te gemakkelijk toekennen en accepteren van dit epitheton. In syncretisme zien we één van de ernstigste bedreigingen dezer dagen. „Toenaadring eischt der tijden nood”. Ook tusschen allen „die den naam van Christus noemen”? Stellig, voor zoover ze, aan Gods Woord zich gebonden erkennen en betoonend, principieel beginnen „af te staan van alle ongerechtigheid”. Nauwe aansluiting bij wie dat woord onkrachten loopt uit, zoo niet op zelfvernietiging, dan op ontzenuwing van eigen kracht. Liefdeloosheid? En wereld en heil-woord-verzakende broeders hebben het grootst belang bij bewaring van den waarheidsschat der Kerk. Of gaf liefdeloosheid den Apostel het woord in: „Indien iemand tot ulieden komt en deze leer niet brengt, ontvang hem niet in huis”? „Van booze werken is hier sprake. Want dwaalleer is niet iets onschuldigs. En dwaalleer verbreiden is geen kleinigheid. Het is het werk van den booze, den duivel, gaat in tegen Gods Openbaring, r a n d t Zijne liefde in Christus aan.”⁴⁾ In dit licht verzoeken wij den lezer de volgende opmerkingen te willen zien.

Ook de term „Christelijke literatuur” heeft naar onze overtuiging heel wat kwaad gebrouwen. Onder zijn auspiciën worden gedichten, maar vooral romans, onze gezinnen binnengesmokkeld, heen binnengehaald, die een kaakslag zijn voor den Heiland. Alleen dan mag ons woord aanspraak doen gelden op het eeremerk „Christelijk”, als het met Zijn Woord samenstemt. En daarom is persoonlijke vroomheid der litteratoren ons geen maatstaf of steunpunt, maar de Heilige Schrift. Zij alleen zal ons verklaren wat Christelijk is.

Wanneer we dus die litteraire scheppingen Christelijk noemen, welke beheerscht worden door het ons in de Schrift geopenbaarde Woord van God, pretendeeren we niet een passe-partout te geven, waarmede feilloos en onmiddellijk het al of niet Christelijk karakter van een concreet kunstwerk zich vast laat stellen. Deze materie brengt men niet onder algebraïsche formules. Niettemin meenen we dat deze formulering tegenover andere, stellig onjuiste, definities haar waarde heeft. Al zijn we ons terstond reeds bewust, dat ten aanzien van inhoud en zin der Schrift niets minder bestaat dan eenstemmigheid. Zoodat onze definitie al dadelijk aanvulling behoeft in dezen zin, dat we de Heilige Schrift bedoelen, zooals haar gezag en inhoud door het Gereformeerd belijden wordt verstaan. Of we dan Christelijke en Calvinistische literatuur eenvoudigweg vereenzelvigen? Herinneren we aan een vroeger gemaakte opmerking, dat het begrip Gereformeerd vooral niet enkel

antifetisch mag worden opgevat. Het omvat óók wat Christusbelijders van alle gading gemeen is. Kuiper sprak eens van „onvervalscht” Christendom.

Toch zal niemand Da Costa's poëzie om haar Chiliaatistische inslag niet-Christelijk durven noemen. En Bilderdijk, met al zijn extravagante ideeën en tegenstrijdigheden, blijft een der grootste figuren van het Nederlandsch Calvinisme en Calvinistisch is ook, als geheel genomen, zijn „Gewijde Poëzy”.

Anders komt de zaak te staan, als een auteur vrijelijk omspringt met de gegevens der Openbaring; door de teer van vrijen wil of algemeene verzoening zich laat inspireren; wanneer dialectiek de levenscheit splijten gaat.⁵⁾

Terugkeerend tot onze definitie zeggen we thans zonder vrees voor tegenspraak: Christelijke literatuur in den eigenlijken zin des woords is Calvinistische literatuur. Waardeloos is het vragen naar de grensgevallen. Nog Christelijk? Al Christelijk? Hij make het uit die zich het trekken van de grenslijn toevertrouwt. Wat zin heeft is: scherp te onderscheiden tusschen wat in een concreet werk wel, wat niet Schriftuurlijk is.

Voor het oogblik is het ons genoeg te constateren, dat iedere afwijking van de Gereformeerde belijdenis (wil men: van de Gereformeerde beginselen) in „Christelijke” literatuur haar Christelijk karakter aantast. Dat een literatuur die het gezag van Gods Woord breekt, het recht op dien naam mist. Dat de term „Christelijke literatuur”, gelijk die heden ten dage als verzamelnaam dient voor rijp en groen, een hekensabbat van de meest tegenstrijdige denkbeelden voor den geest roept en deswege geen beter lot verdient dan zoo spoedig mogelijk in het vergeetboek te geraken.

Wie dit laatste te boud gesproken mocht wanen, neme het volgende in overweging. Nog steeds wordt de definitie verdedigd: Christelijke literatuur is literatuur van Christenen. Een stelling die in een Gereformeerd blad te bestrijden overbodig kon schijnen, zoo ze niet, misschien met eenige reserves, tot in onze eigen kringen werd bepleit.⁶⁾ Zeker, als staatkundige denkbeelden, godsdienstige opvattingen, wetenschappelijke theorieën, ja, als handelwijzen, gesprekken, overleggingen van Christenen noodzakelijk Christelijk zijn, dan is Christelijke literatuur identiek met literatuur van Christenen. De definitie is niet te redde door de verduidelijking dat een oprecht en vroom Christen is bedoeld. Wie zal gericht houden over zijn broeder? Ook draait men alzo den regel dien Christus heeft opgesteld om, dat n.l. uit de vruchten de boom wordt gekend; gelijk we eens uit onze woorden gerechtvaardigd of geoordeeld zullen worden. Bovendien: kan soms een waar Christen niet vallen in zijn kunst? Hoe men het ook wendt of keert, het loopt uit op verzaaken van iedere duidelijke, laat staan Schriftuurlijke, norm. Dit is nog niet alles. Stel, een auteur, oprecht Christen, kan een roman schrijven, waarin van Gods naam en dienst, direct noch indirect, gerept wordt. Zulke een werk is evenmin Christelijk als een door een Christen gepubliceerd boek over perspectief of Grieksche metriek. Laat ons wel onderscheiden: de architect die in zijn Goddelijk beroep den Christus dient, bouwt daarom nog geen Christelijke huizen.

Niet enkel van Calvinistische zijde ontmoet de gewraakte definitie tegenspraak. In Opwaartsche Wegen b.v. stelde K. Heeroma aan de Christelijke kunst in het algemeen den eisch van onmiddellijke herkenbaarheid: „doordat de Open-

baring er haar eigen leven in leeft”.⁴⁾ We kunnen het op prijs stellen, dat hier bedoeld wordt aan het begrip „Christelijk” een eenigszins positieven inhoud te geven. Doch daar ligt dan ook de grens onzer waardeering; geenerlei objectieve norm wordt aangegeven. Eer wordt met evenzoveel woorden de scheiding geproclameerd tusschen kunst aan de eene, ethiek en aesthetiek aan de andere zijde.⁵⁾ Elders meent dezelfde schrijver dat „de antihese en andere beperktheden menselijk gesproken een noodzakelijke doorgangsfase vormen om te komen tot een waarlijk algemeene, katholieke, Kristelijke kultuur op de basis van de reformatie.”⁶⁾

Dieper boort in de zelfde periodiek een wijsgeerig betoog van Roel Houwink, dat, op het voetspoor van Heinrich Vogel, over schoonheid en literatuur spreekt in dialectische gelijkenissen. In de crisis, welke de gekruisigde en opgestane Christus beteekent, acht hij ook de crisis besloten van het schoone. „Vernietigend strijkt zij vonnis over de door haar geopenbaarde daemonie der schoonheid. Maar in het oordeel is de genade; de positieve zijde der crisis doet ons de schoonheid, misls door de crisis geraakt, zien als gelijkenis (heenwijzing naar de nieuwe wereld) en als sieraad. Doch van dit sieraad-karakter is thans niet veel te bespeuren, nu dichter en kerk volkomen los naast elkander staan. Christelijke letterkunde (die van deze crisis) niet weet, draagt haar naam ten onrechte. Conclusie: de vraag naar de mogelijkheid eener Christelijke letterkunde is dus niet voor alles een vraag naar de een of andere aesthetiek. Zij is een vraag naar de kracht van ons geloof.”⁷⁾

Ook hier ontbreekt iedere Schriftuurlijke norm, gelijk in de Barthiaansche sfeer⁸⁾ viel te verwachten. Nog een citaat, en wel uit een redactioneel artikel van Opwaartsche Wegen, na de bekende splitsing: „In de vrijheid waarmee onze Verlosser ons heeft gelost) mogen we staan. We mogen het niet alleen, we moeten het ook. De maat van deze vrijheid te bepalen, ze concreet vast te stellen, dat is ons niet gegeven. In oprechte, overgegeven gebondenheid aan Christus zullen wij haar ruimte en haar grens in de beslissende oogenblikken gewaar worden. (Dit geldt onder meer voor) literatuur, onverschillig of men haar voortbrengt of beoordeelt.”⁹⁾

Binnen het beperkte raam van dit artikel poogden we aannemelijk te maken dat een in de paradox bevangen litteratuurbeschouwing even weinig recht doet aan den eisch der Schrift als de stuurloze rekkelijkheid van hen, die het begrip „Christelijke literatuur” niet weten te bepalen zonder de hulp eener onbekende: de „veronderstelde wedergeboorte” der auteurs. Maar dan is voor litteraire samenwerking, 't zij scheppend, 't zij beschouwend, eenheid van beginsel allereerste noodzaak. Dan kan de Calvinist niet met bestrijders van zijn beginsel één zijn in richting en doel van litterairen scheppingsdrang. Dan zien we Calvinistische letterkunde niet als een schakeering der „Christelijke”, maar verstaan we dat minderen eisch te stellen aan de literatuur, die naar Christus' naam zich noemt, verraad zou zijn aan den Christus.

Wie geneigd mocht zijn hier separatisme af te keuren, overwege dat juist de alomvademende wijdsheid en diepte der woordkunst haar maakt tot draagster van levens- en wereldbeschouwing. Daarvan leggen de voornaamste vormen onzer „Christelijke” kunst, t.w. de (lyrische) poëzie en

4) XIe Jaargang, 1933, p. 92.

5) a.w., p. 91.

6) a.w., p. 379 vgl.

7) a.w., p. 255. Men ziet hoe scherp ook daar de quaestie wordt gesteld.

8) Vgl. van denzelfden schrijver het artikel „Langs de Frontlijn”, O. W., XIII, 1935, p. 71 en vlg.

9) O. W., XIII, 1935, p. 133.

2) Cf. K. Heeroma, *Het derde Réveil*, p. 14. „De invloed van de (Zwitserse theologie) is... in het Kristelijke literaire leven van heden duidelijk te bespeuren”. Voorbeelden kunnen we wellicht later in dit blad nog wel geven.

3) Kunstnummer „De Standaard”, 21 Nov. 1935. Hier is alleen sprake van den roman.

1) S. Greijdanus in de Korte Verkl. op 2 Joh. 11. (Spatieering van mij)

de roman, welsprekend getuigenis af. Religieuze poëzie doet het krachtens definitie. De roman veelal niet minder, als hij zich problemen stelt, van bekeeringen verhaalt of in het algemeen ons binnenleidt in de gezinnen en kringen der, immers principieel verdeelde, Christenheid. En zoo is er voor den auteur, die dieper dan de oppervlakte wil gaan, geen ontkomen aan beginsel, dat is levenskeuze.

Dat geldt evenzeer voor den criticus of den belangstellende lezer uit het publiek. Want wie zich aan de lectuur zet van een literair werk, neemt daarmee de verplichting op zich zin en strekking te zoeken en te beoordeelen, een vaak verre van gemakkelijke, maar loonnende taak.

Wanneer nu die criticus of „general reader“ uit de Gereformeerde beginselen leeft, zal hij, zeker wanneer hij een boek heeft ter hand genomen dat de pretentie voert Christelijk te zijn, het naar die beginselen beoordeelen. Dat is hem geen ijzeren plicht, maar hij wil en kan het ten slotte niet anders, daar hem liefde geschonken is tot den Christus der Schriften.

Hier vindt hij zich vis à vis een uiterst belangrijke vraag geplaatst. Heeft dit zijn oordeel, stel het valt afwijzend uit, belang voor de waarde-bepaling van het boek in quaestie? Of mag hij waarde-bepaling en waardeering gescheiden houden, zoodat in een extreem geval zijn conclusie zou kunnen luiden: ongemeen schoon, maar volkomen ongeschikt en ongenietbaar voor onze kringen?

Indien we ons niet vergissen, wordt onder ons niet zelden in dezen trant geconcludeerd. En toch zullen we hiermede radicaal moeten breken. Reeds op grond van de eenvoudige overweging dat waardeering nu eenmaal beteekent: waarde toekennen, (zij in den zin van „taxeeren“, zij in dien van „op prijs stellen“). Wie om de wille van Gods Woord een boek zijn waardeering onthoudt, ontzegt het daarmee in evenredigheid waarde voor God. Schoonheidswaarde ook? Ook schoonheids-waarde; want God kan niet schoon noemen en Zijn kind mag niet schoon prijzen wat Hem weerstaat. Een vers dat Kruis of Avondmaal miskent, dat de heerlijkheden van het genadeleven dompelt in een zwoele sfeer à la Boutens, een roman die het Christenleven misteekent, die een sociaal, een huwelijks-, een opvoedingsprobleem oplost in niet-Schriftuurlijken zin, beleedigt de oogen van den Heilige en is daarin onschoon. Daarmede is niet de mogelijkheid ontkend van b.v. compositie, beschrijvings-, stijlschoonheden. Alleen maar: moet het waardeeringsoordeel van den criticus afwijzend luiden, dan is daarmede tevens een oordeel gesproken over het schoonheidsgehalte. Dit zal een van de axioma's der Calvinistische literatuurbeoordeling moeten worden.

K.

D.

UIT DE SCHRIFT

Ingesloten.

en gij zult Zijnen naam heeten...
Matth. 1:21b.

In het verhaal van Christus' geboorte, zooals Mattheüs dat geeft, is een klein, fijn trekje, dat onze aandacht niet mag ontsnappen.

't Is dit, dat de Heere niet aan Maria, maar aan Jozef opdracht geeft het komende Kindje Zijn naam te geven.

Jozef is de naamgever van Jezus. En als dit feit ons heeft getroffen, dan valt ons óók in, dat later de engel nog andere opdrachten ten behoeve van en in verband met het Kind juist aan Jozef doet toekomen. Jozef krijgt straks het bevel om naar Egypte te vluchten en daarna in Egypte, de aanwijzing, dat hij met zijn gezin veilig kan terugkeeren naar het vaderland.

Om wat hier eigenlijk geschiedt te belichten, is het goed te denken aan het eigenaardige feit, dat in Israël een kind twee vaders kon hebben. Een „natuurlijke“ en een „wettelijke“. 't Is algemeen bekend, dat, wanneer een Israëlietisch man kinderloos slierf, de broeder van den overledene de weduwe moest huwen. En het eerste kind, dat uit dat nieuwe huwelijk geboren werd, was „naar de wet“ het kind van den overledene, eersten man. Diens naam zou het dragen, diens erfgenaam zou het wezen. Niet naar den „natuurlijken“ vader, maar naar den „wettelijken“ werd het kind benoemd, in diens geslachtslijn werd het opgenomen.

Dit door God zelf bevolen gebruik doet ons Jozefs positie beter verstaan. Geldt niet van alle woorden van het Oude Testament, dat ze „op“ Christus gesproken zijn en in Hem worden vervuld?

Jezus Christus had ook twee „vaders“. God de Almachtige was in geheel eenigen zin Zijn eigen Vader. Hij was ontvangen van den Heiligen Geest. Maar Jozef „wordt“ ook vader van Jezus. Naar

de wet is Jezus de zoon van Jozef. Zoo is Hij bekend in den „burgerlijken stand“. Dit wordt misschien zelfs letterlijk uitgesproken in Luc. 3:23, als daar, naar velen meenen, gelezen moet worden: Jezus... zooals naar de wet gerekend werd, de zoon van Jozef.

En die vader-liek wordt nu door den engel aan Jozef gegeven. Hij moet Jezus Zijn naam geven. Dat wil zeggen: Jozef geeft aan Jezus Zijn rechtspositie, Zijn rechtspersoonlijkheid.

Na acht dagen heeft — zeer waarschijnlijk — Jozef den kleinen Jezus besneden en bij de voorstelling in den tempel vervulde Jozef weer zijn vader-plicht.

Door Jozef komt Jezus in het gezinsverband. Door Jozef wordt Hij opgenomen als burger in staats- en volksgemeenschap. Jozef bracht Hem naar de synagoge en in den tempel en in de werk-plaats. Aan Jozef was Jezus immer onderdanig.

Zoo wordt Jozef ingesloten, ingeschakeld in het ééne, groote ambtsleven van onzen Heiland. Jozef had daarin een groote, uiterst gewichtige, taak. Hij moest den Middelaar brengen in de verschillende levensverbanden, op de terreinen waar Christus leven en werken zou. In één woord gezegd: door Jozef, door zijn dienst, werd het raam der wet uitgebreid ook over den Zoon des menschen.

En weer komt Jozef nu naast Maria te staan. Naast Maria — we zullen de een niet uithellen boven den ander. Ze hadden, beiden, een zware opdracht, zeer zeker verschillend, maar ongetwijfeld even belangrijk, even moeilijk. En bovenal — ze hebben, beiden, die opdracht in sterk geloof heerlijk volvoerd.

Door Maria kwam Jezus in het „leven“. Door Jozef in de „levensverbanden“.

Door Maria ontfing Jezus de „menschelijke natuur“. Door Jozef kwam Hij onder de wet.

Nu zullen we dat woord van Paulus uit den Galatenbrief nog eens lezen — en we zien dan klaar Maria en Jozef —, het woord: Maar wanneer de volheid des tijds gekomen is, heeft God Zijnen Zoon uitgezonden, geworden uit een vrouw (de dienst van Maria!), geworden onder de wet (de dienst van Jozef!).

H.

C. V.

KERKELIJK LEVEN

In memoriam Prof. Dr T. Hoekstra.

De rouw komt wéér over Kampen; Prof. Hoekstra is heengegaan. Met het sterven van zijn schoonvader, Prof. Lindeboom, is de reeks van sterfgevallen in den Kamper kring begonnen; daarna ging Prof. Dr H. Bouwman heen; thans ook de hoogleraar Hoekstra.

Het is een smartelijke weg geweest, die hem tot dat mysterieuze punt op de rechte lijn van de „orde des heils“, dat „sterven“ heet, heeft moeten leiden. En de bijkomende „omstandigheden“, d.w.z. de naastbijliggende punten en vlakken op dien rechten genadeweg van God, zijn voor zijn vleesch en bloed, en voor dat van Mevrouw Hoekstra—Lindeboom, wel uiterst bezwarend geweest. Maar God geeft geen rekenschap van Zijn daden. O neen; waarom zou Hij dat ook? Hij heeft het bij voorbaat al gedaan, in Zijn beloften, in de vaste toezeggingen van Zijn verbond; Hem nu nog eens rekenschap afvragen, dat ware wel zeer ongelovig, en hoogmoedig. Aan de rekenschap, die Hij van Zijn daden bij vóór-baat gegeven heeft, hebben wij genoeg.

En indien het waar is — en het is waar! — dat de „hoorende“ en de „leerende“ kerk dezelfde zijn, en dat evenzoo de „strijdende“ en de „triumfeerende“ dezelfde zijn, dat deze termen dus alle de ééne, ongedeelde kerk benoemen, dan heeft de Heere God, naar wij gelooven, aan de reeks van triumfeerende worstelingen van dit Zijn kind nu dézer dagen een nieuwe toevoeging. Zeer chronisch, en zeer acuut. Een slépend lijdén; en toen dat „punt des tijds“, dat sterven heet, en waarvan ons niets is aangezegd, schoon er genoeg óver geopenbáárd is. Genoeg, om ook daarin dankbaar te zijn, en den Oriëntlijke te zien.

Voor de kerken, die Prof. Hoekstra, eerst als predikant in actieven dienst (ook in Den Bosch, waar Heinius de Cock en Lindeboom gewerkt hebben), en later als hoogleraar, heeft mogen dienen, stelt dit sterven toch min of meer een mijlpaal. De hoogleraar Hoekstra toch heeft in Kampen een nieuw geluid gebracht, dat tot vóór hem, althans wat de hem toebetrouwde (de z.g. „ambtelijke“) vakken betreft, nieuw was. Was vóór hem — tenzij ik al te karig ben geïnformeerd — het onderwijs in de „ambtelijke vakken“ steeds het min of meer traditioneele paadje langs geloopt, wat de aandachtssfeer en de reeks der te behandelen themata betreft — Hoekstra heeft blijkbaar zich aanstands tot taak gesteld, zijn onderwijs te verbinden met de psychologie, en de gegevens der nieuwere psychologie te verwerken, of althans in rekening te brengen, in zijn onderwijs. In Heidelberg was hij Windelbands leerling geweest; zijn dissertatie had een immanente critiek op Kants Religionsphilosophie willen leveren. Losse bijdragen

over filosofisch-psychologische kwesties hadden vóór zijn benoeming de aandacht van het gereformeerde volk gevraagd voor kwesties, die, tot op dien tijd althans niet binnen de belangstellings-sfeer van de publieke tribune van „Wat zegt de Schrift“ gebleken waren te liggen. Zijn benoeming te Kampen bood hem nu de gelegenheid, in die lijn door te werken; immers behalve de zending, waren hem toebetrouwd de filosofie (met logica, psychologie e.d.) en de ambtelijke vakken. Dat hij een poging wagen zou, deze laatste met de psychologie in verband te zetten, was reeds in zijn inaugurele oratie doorzichtig. Het is later ook eens door hemzelf zoo uitgedrukt.

Op dit punt nu wordt duidelijk, waarom we zooveel van een mijlpaal spraken. Prof. Hoekstra heeft een poging (tot verbandlegging tusschen ambtelijke vakken en psychologie) gewaagd, en heeft daarin inderdaad baanbrekend werk verricht. Bij zijn heengaan is het duidelijk dan oit, dat met name op dit gebied — de psychologie — de meeningen verder uiteengegaan zijn dan in jaren het geval geweest is. En dit, niet alleen wat betreft de eigenlijke vakwetenschappelijke resultaten, die op dit terrein zich trachten vast te laten leggen, doch ook voor wat de wetenschappelijke vóóronderstellingen der psychologie, haar eerste grondvragen, haar plaats in het geheel der wetenschappen, haar contact met en haar beteekenis voor de gereformeerde belijdenis en de theologie aangaat. Wie Hoekstra zal hebben op te volgen, zal een uiterst moeilijk werk hebben te aanvaarden. Temeer, omdat de ambtelijke vakken met heel veel meer dan met de psychologie in verband te zetten zullen zijn; b.v. met de ambtsgedachte, de openbaringsgeschiedenis, het openbaringsbegrip zelf. Dat Hoekstra het werk moeilijk gemaakt heeft, is zijn groote verdienste geweest. Het is van de ontwikkeling onzer gereformeerde wetenschap en van het al of niet intreden onzer voorloopig nog ontbrekende hoognoodige samen-werking, juist in de diepste belijdenisvragen, afhangen, in hoeverre we Hoekstra gewild heeft, verder kán worden gebouwd door anderen. Komt het op dit gebied tot vruchtbare samenwerking niet, en wordt juist op dit terrein niet de tijd uitgeworkerd ten bate van principiële fundeering, in nauwe samenwerking met in den wortel gelijkgezinden, met uitsluiting van in de wortel van andersdenkenden, dan zal een opvolger van Prof. Hoekstra het zwaarder moeten hebben, dan de hoengegane hoogleraar het zal hebben gehad.

Inmiddels heeft Prof. Hoekstra reeds zeer veel mogen doen, waaraan onze kerken voor lange jaren iets hebben kunnen. Hier denk ik met name aan zijn „Gereformeerde Homiletiek“. Hoe herinneren wij, studenten van vroeger (ondergeteekende heeft nog gedurende een half jaar de colleges mogen volgen) ons zijn colleges in de homiletiek, de predikkunde. Die colleges waren helder, gelijk alles, wat Hoekstra gaf. Wat mij in dezen, óók in zijn ons nagelaten standaardwerk van daareven, wel het meest heeft geholpen, en ook altijd geholpen, dat waren zijn opmerkingen over thema en verdeeling. Er zijn er, die deze homiletische regelen met een glimlach van de hand plegen te doen; de glimlach maakt een enkelen keer den indruk, niet geheel onzuiver te zijn. Maar naar mijn stellige meening schaaft elke prediker zichzelf, en zijn preeken, en dus de gemeente, als hij deze homiletische eischen inzake thema en verdeeling in den wind slaat, of ze hoogstens als hulpmiddelen voor wie de kunst nog veroveren moet, kan waardeeren. De preektechniek, gelijk Hoekstra ze gaf, doet den tekst in alle deelen recht. Voorkomt motto-prediking — dat schandelijke bederf — dwingt tot het laten spreken van den tekst, niet van den dominee, verhindert de in den grond oneerbiedige en ongereformeerde kapstokexperimenten, waarbij de dominee iets opmerkt „naar aanleiding“ van een of ander bijbelwoord („aanleidingen“ kan hij natuurlijk ook uit den Koran halen), of ook eigen gedachten laat aanleunen tegen een tekst, die gekozen is, om die te voren als prekestof vastgestelde „gedachten“ toch maar kwijt te kunnen in een uur, waarin men een tekst pleegt te nemen als „kapstok“. Wie zijn leven lang zich aan Hoekstra's regelen met ernst bindt, wordt in zijn preeken beheerscht, en rijk. Vergis ik mij niet, dan ligt juist op dit gebied de speciale waarde van Hoekstra's Homiletiek.

Voor de gereformeerde kerken heeft de heengegane hoogleraar veel gedaan. Warm was zijn liefde voor zijn werk, en voor de kerken, die hem ertoe geroepen hadden. Die liefde vond het een weelde, te mogen arbeiden; onder meer voor de uitgave van de nieuwe liturgische formulieren, en de „Eenige Gezangen“. Nog hoor ik hem spreken over de moeiten, die hij had de correctie van de drukproeven; de kwestie van de uniformiteit der spelling en der taal. Mevrouw Hoekstra heeft bij deze correctie trouw geholpen. Weinigen zullen trouwens in het algemeen beseffen, wat ook zij betekend heeft voor het leven der kerken, die Prof. Hoekstra heeft mogen dienen; hoe zij hem gesterkt heeft in de verdrietlijkheden, die aan alle leidende functies in kerk en koninkrijk Gods, die met name ook aan het hoogleerarschap te Kampen in de situaties van de laatste decennien verbonden zijn, en die men dragen moet terwille van de eenheid van Gods werk in deze landen.

Over Hoekstra als preeker behoeft ik niet te spreken; hij heeft de kerken trouw in dit werk gediend. Ik heb hem hooren zeggen — ach, hoe lang is dat al weer geleden — dat zijn eerste preek na herstelling uit ziekte zou zijn over den tekst uit Psalm 116; want Hij verlangt zijn oor tot mij; daarom zal ik Hem in mijn dagen aanroepen. Die preek is niet gekomen, want de krachtige zijn niet weergekeerd. Maar men proeft in het verlan-

gen naar een preekstra zelf. onze preekstoel homiletische se deze spanning En nu — we gesloten heeft den Prediker: g. En dat ze gegaan vandaan God zijn altijd Er heeft er één was in de groot En wij doen sché beweging dagen; er bleef dit „bloed“ gaande, bij. O niemand ander „begin“: de dan toen ik H van zijn inaug buck, en dergel heeft weer vijf gewerkt, sedert werd geboren. Hoekstra zinkt Christus blijft heid dezelfde. kerken en ove naar hij re - reggen. Wij ge wij de gemeens kerkhoftriumfe

Moet dat nu

We zouden afgespeeld in alleen door or handelingen v groepen van De punten- in ons blad stonc andere „protes verschil inzak het Calvinisten herdenking te acte genom én van de m doelpaden gele verklaring nie laten“ is: „De niet-gereform een doctornaat kon blijven vo en nadere va daarom thans meening van goed function te hersenen Calvin nog s het naast sta- hummedanen kringen gebru ten en mohar het felt, dat t zich niet ver stateert, dat F niet. Zij was schien verdu hummedanen kenners der de lijn van G toch niet zal van Calvin nog nooit in klaren, dat i daarin object zijn leer en wil laten sta Calvin, betzi Rijkswal von beide op voet handelende g mijn taak als (ook in de w loovige dat w vergeven. Ne naam calvin loopende noe wetenschap, keerde leidir schappelijke stuurde leve erger. Men invloed, die onderwijs en hooger onde dingen, h.v. publieke act leen — wees Parijs. Dat s gres en bou ware ze bev Naast deze nog een en k ken“, begaan veiligende met andersd Ik zeg: „C